כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסוד שיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת תולדות ■ כ"ח חשון תשפ"ו ■ 19.11.2025 ■ גליון מס' 866

בעקבי רלב"ג

/ הרב פרופ' נריה גוטל

הדיוק בו מפרטת התורה את ברכת ה' ליצחק - "ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים (!) ויברכהו ד' " (בראשית כו, יב) - חריג, וכבר קדמונים נתנו לכך דעתם. רבים מאנשי-ההלכה שבהם כרכו זאת עם דיון בהוראת המשנה (אבות פ"א מט"ז) "רבן גמליאל אומר... ואל תרבה לעשר אומדות", וביאר (שם) ר' עובדיה מברטנורא, כי טעמה של הנחייה זו היא, "שהמפריש מעשרות מאומד אינו ניצול מן הקלקלה. אם פוחת ממה שראוי ליתן, מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים; ואם העדיף על שהיה ראוי ליתן, פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים". [בהקשר זה תצויין 'הסכמת' הראי"ה קוק זצ"ל לספר 'פרדס יוסף' (אשר צונזרה במהדורות מסויימות!), שם ביקש ליישב את הערת החוות יאיר (סימן רכד) על אותו "אומד", תוך הבהרה נאה מדוע הדבר כן נעשה "באומד" בימי האבות, ובייחוד אצל יצחק].

רלב"ג נתן דעתו לסוגייה, במסגרת מערך התועלות. ראש לכל הוא מבהיר שאחת ממטרות סיפור הדברים היא להראות עד כמה משגיח ד' על יראיו ומברכם הרבה:

> "התועלת החמישי הוא בדעות, והוא לפרסם שד' יתעלה משגיח בדבקים בו בכל ענייניהם, עד שכבר הגיע מברכת ד' יתעלה את יצחק שכבר מצא בארץ ההיא שהיתה רזה, ובשנה ההיא שהיתה שנת רעבון, מאחד ממה שזרע - מאה. והנה מדד זה יצחק לפרסם עוצם אהבת ד' יתעלה לדבקים בו".

אלא שלכך לא היה צריך הכתוב לנקוב במספר כה מדוייק - "מאה שערים", שכן די היה לציין שפע של ברכה. מה טעמו אפוא של המספר המדוייק, ומה גם שחז"ל מלמדים כי "אין הברכה מצויה... בדבר המדוד" (ב"מ מב ע"א)! על כך השיב רלב"ג תוך התבססות על השקפת עולם אסטרולוגית-קבלית:

> "כבר התבאר מענין המעשר שאין ראוי להרבות בשיעורו ולא לגרוע ממנו, כי בזה תיפסד הסיבה אשר בעבורה היה, כי הוא להעיר על מציאות ד' יתעלה שהוא העשירי מעולם המלאכים כשנמנה הראשיים לבד ממניעי הכוכבים, והם שבעה לשבעה כוכבי לכת, והשמיני לגלגל הכוכבים הקיימים, והתשיעי השכל הפועל אשר הוא שופע מאלו כולם, כמו שביארנו בראשון ובחמישי מספר מלחמות ד', והעליון על אלו כולם הוא ד' יתעלה. ולזה גם כן אמרו ממעשרות: המרבה במעשרותיו - פירותיו מתוקנים ומעשרותיו טבלים, הממעט במעשרותיו - מעשרותיו מתוקנים ופירותיו טבלים".

ליידעך שקיימת חשיבות מהותית בעניין "המעשר", בהיותו אחד מעשר דווקא, כד' יתעלה שהוא "עשירי", גבוה מעל גבוה. מבחינה זו, לא רק הממעט מעשרותיו פוגם אלא גם המרבה מעשרותיו, שכן גם הוא סטה מעיקר המטרה - עשירית דווקא. מי שלא נוהג כך, הרי שאצלו "תיפסד הסיבה אשר בעבורה היה". זאת אם כן בא הכתוב להדגיש: היבול היה "מאה שערים" והמעשר ניתן בדיוק בתואם לכך: מעשר, "להעיר על מציאות ד' יתעלה שהוא העשירי". ■

כל מאמץ בענייני תורה ומצוות, אף שהוא חובה בפני עצמו, מרחיב את הצינורות לקבלת ברכות ה' לכל אחד ואחד מבני המשפחה.
הרבי מלובביץ'.

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

בכסף מלא יתננה לי
מורי ורבי הרב צבי יהודה קוק זצ"ל עם מלוא עמידתו האיתנה ואהבתו...
המשך בעמ' 2

שאלות אקטואליות בין אדם לחברו
שיקולי קבלת תלמידים לבית המדרש
מה צריכים להיות השיקולים בקבלת תלמידים לבית המדרש?...
המשך בעמ' 3

זה פעמים
הפלתה של דומי
לאחר שיעקב אבינו לוקח את הברכות מעשיו אחיו, עולה הטענה...
המשך בעמ' 4

סיפור לשבת
"הווה גביד לאחיך" (כז, כט)
בספר לב ישראל מהרה"ח ר' ישראל גרוסמן מסופר על הרה"ח רבי נחמן...
המשך בעמ' 5

שביבים

■ ויעתר יצחק לה'"
■ "לא ידעתי יום מותי"
■ "...והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות"
■ "והייתי בעיניו כמתעתע"
■ "ויאמר ה' לה שני גיים בבטנך"
■ "מי אפוא הוא הצד ציד... גם ברוך יהיה"
■ "ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי"
■ "כי עקרה הוא"
המשך בעמ' 5

בכסף מלא יתננה לי

/ הרב יעקב הלוי פילבר

מורי ורבי **הרב צבי יהודה קוק** זצ"ל עם מלוא עמידתו האיתנה ואהבתו לארץ ישראל, היתה השקפתו ועמדתו ביחס לזכויות הנכרים החיים בארץ, **כי אין לקפח את זכויותיו הפרטיות של האזרח הערבי** ולא לפגוע ברכושו או באמצעי הקיום שלו. אבל יחד עם זאת היה מדגיש ואומר **שאין אנו חייבים לנכרים בארץ ישראל כל מחויבות לאומית של ריבונות או ממשלה**, כי הארץ בכללותה היא של הקב"ה ("כי לי כל הארץ") שהפקידה בידי עם־ישראל. עמדתו זו לא הייתה רק תיאורטית בלבד אלא עמדה גם במבחן המציאות כמו בעליה הראשונה של גרעין אלון־מורה, שבה השתתף גם **הרצי"ה** עצמו - ומיד עם בואו לשטח ההתנחלות, היה שואל כל גורם שהגיע לשטח: האם הקרקע שאנו מתיישבים עליה היא קרקע של אדם פרטי? ורק משהוברר לו שהשטח הוא אדמות מדינה ואינה שייכת לאדם פרטי כל שהוא, ורק אז נחה דעתו והסכים לעליה.

ההקפדה הזו שלא לקפח את זכויות הפרט של נכרים בארץ ישראל, למרות שהארץ היא שלנו, היתה הנהגתם של אבותינו. כך נהג **אברהם אבינו**, למרות שמיד עם בואו לארץ מודיע לו הקב"ה: **"לזרעך אתן את הארץ הזאת"**, אמנם תחילה ההבטחה היתה לזרעו של אברהם ולא לאברהם עצמו, אבל לאחר שאברהם שב ממצרים, מוסיף הקב"ה ואומר לאברהם: "כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם". כאן כבר נוספה הבטחה אישית גם לאברהם עצמו ככתוב: "לך אתננה", עם הבטחה עתידית גם לזרעו. ובתוספת הנחיה אישית: "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה". הבטחה כוללת זו חוזרת גם במצות המילה: "ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך את כל ארץ כנען לאחוזת עולם". והנה למרות שארץ ישראל נתנה לאברהם בהבטחה אלוקית, אין הוא מנצל אותה לפגוע באחרים, אלא אדרבא "בהמתו של אבינו אברהם היתה יוצאת זמומה (פיה חסום) ובהמתו של לוט לא היתה זמומה, היו אומרים להם רועי לוט: כך אמר הקב"ה לאברהם 'לזרעך אתן את הארץ הזאת', אברהם פרדה עקרה ואינו מוליד, למחר הוא מת, ולוט בן אחיו יורשו, ואין אנו אוכלים אלא משלנו אנו אוכלים" ואילו רועי אברהם הקפידו שלא לגזול את יושבי הארץ. ובדרך זו של כיבוד זכות האחר ממשיך אברהם גם לאחר שנפטרה שרה, וכשהוא מבקש לה אחוזת קבר אין אברהם נוטל את מערת המכפלה, לא בחזקה ואפילו לא במתנת חנם, אלא "**בכסף מלא יתננה לי** בתוככם לאחוזת־קבר", למרות שכבר קודם לכן הובטחה הארץ כולה לאברהם בהבטחה אלוקית. אמנם אפשר לטעון שאברהם נהג כפי שנהג מפני שעדיין לא שלט בפועל על ארץ ישראל, ולכן לא היתה לו היכולת לזכות בכוח במערה אלא בקניין כסף. אלא שאם זו הייתה הסיבה מדוע זמם אברהם את בהמותיו וראה במנהג רועי לוט מעשה גזל, אם כל הארץ היתה שלו.

בדרכו זו של אברהם מוצאים אנו גם את **דוד** המלך שנים רבות לאחר מכן, כפי שמבאר **הרד"ק** (שמואל א, פרק כד) שגורן ארונה שבהר המוריה היה בימי דוד בחזקתו של היבוסי, שישב בירושלים ונשאר בה גם לאחר שכבשוה בני יהודה, והשדה והגורן (שעליו נבנה אחר כך בית המקדש) היה בחלקו של ארונה היבוסי, שהיו כבושים ומעלים מס לדוד, והנה למרות שהם היו כבושים ומעלים מס לדוד, לא העלה דוד בדעתו לבא ולנשל בכוח את ארונה משדהו והגורן שהיה בידו, אלא מבקש מארונה: "תנה לי מקום הגורן ואבנה בו מזבח לה', **בכסף מלא תנהו לי**". ואין הוא מוכן לקבלו במתנת חנם אלא אומר: "לא, כי קנה אקנה בכסף מלא". מהאמור מבואר שהחיוב לבנות את ארץ ישראל אינה מקדשת את כל האמצעים ויש לקיימה **בצדק ומשפט**, ולכך התכוון הנביא באומרו: "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", כשלעתיד לבא ארץ ישראל תפדה במשפט מיד האוחזים בה, דהיינו שעל פי הדין והצדק הארץ שייכת לעם ישראל ונפדה אותה אם ננהג בהגינות ובצדק. "ושביה" - שהם המוני העולים, יקלטו בה בהצלחה רק אם נרבה בינינו "צדקה" היינו עזרה הדדית וגמילות חסדים.

כל האמור לעיל הוא כאשר באים ברגל גסה ועושקים מהנכרי את אדמתו שירש מאבותיו, אבל כאשר המדינה מיישבת בתום לב את אזרחיה באדמת טרשים, בשטח שאינו בחזקתו של איש, ובא אח"כ ישמעאלי וטוען שקיבל את הקרקע מהמלך האשמי של ממלכת ירדן שחילק לכל דכפין קרקע שלא הייתה שייכת לו, מפני שהיה כובש זר בארץ ישראל, ובהחלטה רשלנית של בית משפט ישראלי שרוצה לעשות ספק צדק בלי טיפת חמלה ודורש מיושביה להרוס את ביתם ולעקור קהילה שלימה שלא חטאה מבלי לאפשר כל פתרון אחר שיעשה גם צדק וגם חמלה. מקרה זה אינו דומה לכל האמור לעיל.

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

שאלות אקטואליות בין אדם לחברו

/ **הרב אביחי קצין**, ראש בית המדרש ראשית ורב קהילות משכן מיכאל ועלומים ברעננה

שיקולי קבלת תלמידים לבית המדרש

שאלה: מה צריכים להיות השיקולים בקבלת תלמידים לבית המדרש?

תשובה: המשנה במסכת אבות (א,א) מביאה את שלושת העקרונות בהם עסקו אנשי כנסת הגדולה:

"משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה הם אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין **והעמידו תלמידים** הרבה ועשו סייג לתורה":

ר' עובדיה מברטנורא במקום מסביר שהקביעה "העמידו תלמידים הרבה" אינה מדברת רק על כמות התלמידים, אלא גם על איכותם:

והעמידו תלמידים הרבה - **לאפוקי מרבן גמליאל** דאמר [ברכות כ"ח ע"א] **כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש**, קמ"ל **שמלמדין תורה לכל אדם ואין צריך לבדוק אחריו**. ובלבד **שלא יהיה ידוע מענינו שמעשיו מקולקלים וסאני שומעניה** (ושמועתו רעה).

שתי גישות יש בעניין קבלת התלמידים.

הגישה האחת, של רבן גמליאל, כפי שמתואר בגמרא (ברכות כח,א):

לאחר העימות בין רבן גמליאל לר' יהושע הוחלט להדיח את רבן גמליאל. במקומו הוחלט למנות את ר' אלעזר בן עזריה שצעיר לימים היה:

ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה, **אתרחיש ליה ניסא** ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא (רש"י: **שמונה עשרה שורות של זקנה**) הויינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה: **הרי אני כבן שבעים שנה**, ולא בן שבעים שנה.

תנא; **אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס**. שהיה **רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו - לא יכנס לבית המדרש**. ההוא יומא **אתוספו כמה ספסלי**. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: **דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל**. אחזו ליה בחלמיה **חצבי חיורי דמליין קטמא. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה. (הראו לו בחלומו כדים מלאים באפר, כדי לומר לו שהתלמידים הללו אין תוכם כברם. אולם הגמרא מציינת, שלא היה הדבר כך, וחלום זה נועד רק לישב את דעתו)**

שיטתו של רבן גמליאל היא שיש לקבל לבית המדרש רק את מי שתוכו כברו (כשיש לעיין מי הוא זה המסוגל לדעת האם תלמיד זה או אחר תוכו כברו)

לעומתו, ר' אלעזר מסיר את השומר, פותח את השערים ומכניס תלמידים הרבה.

אנשי כנסת הגדול, שקדמו כמובן לר' אלעזר מהלכים גם הם בשיטה זו.

לא ברור מה פשר אמירתו של ר' אלעזר, הרואה את תוספת הספסלים, חלשה דעתו והוא מיצר שמא מנע תורה מישראל. והקושי על אמירה זו, הלא הוא עצמו שהכתיב את המדיניות של אי קבלת התלמידים ומדוע עכשיו הוא מיצר על כך?!

שמעתי פעם (כמדומה בשם ר' משה שפירא מלובלין זצ"ל, מייסד הדף היומי, שצערו היה כשראה את התלמידים בתוככי בית המדרש ולפתע ראה איך הם משתנים וגם תלמידים שנקודת הפתיחה שלהם נמוכה יכולים להגיע למדרגה רוחנית גבוהה.

בשאלה זו מצאנו מחלוקת בין בית שמאי ובית הלל (אבות דרבי נתן ג,א):

[והעמידו תלמידים הרבה] - **שבית שמאי** אומרים **אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם ועניו ובן אבות ועשיר ובית הלל** אומרים **לכל אדם ישנה** שהרבה **פושעים** היו בהם בישראל **ונתקרבו** לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים:

בית שמאי מציבים מספר תנאים שיש להבין אותם.

הראשון הוא ידע מוקדם - חכם. השני הוא מידות טובות - עניו.

את התנאי השלישי קצת קשה יותר לקבל, אם כי ניתן להבינו. בן אבות, לאמור תלמיד ממשפחה טובה. כמובן שמקום גידולו של אדם משפיע על הדמות הגדלה, אולם מצד שני אנו יודעים את הנחיית חז"ל להיזהר בבני עניים שמהם תצא תורה. קביעה זו של חז"ל מקשה עוד יותר את הבנת התנאי האחרון: עשיר.

מה לתנאי זה ולקבלה לבית המדרש.

נראה שבית שמאי לא עסקו בקבלת תלמידים בראשית דרכם. בשלב זה ברור שאין להציב קשיים ויש לתת הזדמנות רחבה.

מסתבר שבית הלל מדברים בבניית ההנהגה הרוחנית בבית המדרש. בשלב כזה, כמו שברור לנו שיש סלקטיביות בקבלה לבית ספר לרפואה, כך סבורים בית שמאי שאת שכבת המנהיגות יש לבנות מתוך עידית התלמידים. יתכן שהעשירות בזמנם היתה מפתח למנהיגות. כיוון שמי שאין לו כסף, תלוי בשכבה העשירה ואינו יכול להנהיג.

לעומת שיטתם של בית שמאי, קובעים בית הלל שאין סייגים: "לכל אדם ישנה". והסיבה לכך היא "שהרבה פושעים היו בהם בישראל **ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים**. אל לו למלמד להתבונן על מצבו של התלמיד בתחילת דרכו. בעיני רוחו עליו להתבונן קדימה ולדעת, שגם תלמידים שהתחילו מנקודת מוצא נמוכה, נעשו "צדיקים חסידים וכשרים"

סיכום:

1. שתי גישות מצאנו בשאלה את מי יש לקבל לבית המדרש: רבן גמליאל ובית שמאי סברו שיש להיות סלקטיביים בקבלה לבית המדרש.

2. בית הלל לעומתם סברו שיש לקבל את הכל, כי לכולם יש סיכוי לצאת צדיקים ותלמידי חכמים.
3. כך גם קבעו אנשי כנסת הגדול באומרם: "העמידו תלמידים הרבה" ומסתבר ששיטה זו היא המועדפת על ידי חז"ל.
4. יש לעיין אל איזה שלב דברו בית שמאי בהטלת הסייגים. מסתבר לומר שמדובר ב"ישיבה גבוהה". אולם בגיל צעיר גם בית שמאי יסכימו שיש לתת סיכוי שווה לכולם.

זה פעמים
הפלתה של רומי

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ אמי מורתי רות ב"ר חיים יהודה

לאחר שיעקב אבינו לוקח את הברכות מעשיו אחיו, עולה הטענה של עשיו בפני יצחק - על כך שזו כבר הפעם השנייה, בה יעקב לוקח ממנו את חלקו[1]. ואין כאן רק עניין של מה שקורה עמם כיום, כי אם גם הצהרת כוונות - לימים הבאים עליהם ועל זרעם.

בחלום אשר חולם יעקב על הסולם המוצב ארצה, ישנם שני תיאורים על מקומו של עשיו בהם. לפי דעה אחת במדרש חז"ל - עשיו עולה בלי סוף, ואין לו נפילה כלל. וכאשר מבקש הקב"ה מיעקב, שיעלה גם הוא על הסולם - יעקב ממאן לעשות כן, מפחד פן ייפול כדרך נפילת שאר המלכויות. ועל כך עונה לו הקב"ה - אילו היית עולה, לא היית נופל כלל.

ואילו לפי הדעה השנייה במדרש, יעקב ראה גם את נפילתו של עשיו - כששרו של רומי נופל לבסוף. ואחר כך, עלה גם יעקב לצמיתות[2].

ואכן בדברי ימי ישראל, נאלצנו פעמיים לגבור על עשיו ובניו - שרו של רומי.

בתחילת דברי ימי עמנו, כשעלתה רומי לראשונה לגדולה - היו אלו בני יהודה, שמרדו באימפריה הרומית והנחילו להם מפלות רבות. והגם שמרד זה לא עלה יפה לגמרי, הוא עיכב את גדילתה וגדולתה של רומי ההיא. עד אשר היא קרסה לגמרי, בתוך דורות ספורים בלבד.

דבר זה היה כנגד מה שאחז יעקב אבינו, בעקבו של עשיו אחיו - בזמן לידתם. כרמז לכך שבתחילת הופעת מלכותו החזקה של עשיו - יעקב יעכב אותו מלפרוץ לגמרי.

אך בשנית, נדרשים אנו להכריע כיום את שרו של עשיו - כשהפעם מדובר על לקיחת הבכורה ממנו, יחד עם הברכה. ולשים אותה כעטרת לראשנו - בהסרת כל עול ושעבוד מעמנו.

וכנגד זה יעקב אבינו, לוקח בעורמה את הברכה מעשיו. בכך שכוח ידיו של עשיו, משמש את יעקב אבינו ואותנו. וכשם שעשיו לבסוף מודה ליעקב על הברכות[3], כך בימינו מודים נציגיו של עשיו - על בכורתנו[4].

ומתוך השלת עול השעבוד מעל צווארנו - נעלה בשמחה בארצנו, ונתעלה מעלה מעלה עד עולם. ופתאום יבוא האדון אשר אנו מבקשים - ויכנס[5] בהיכלו של משיח[6] במהרה.

בסדר בו יבוא קודם אליהו ויתקן את המשפט ודרכי בני האדם, ולאחריהם יוכל להופיע הקב"ה כאן בעולמו - כשמשיח צדקנו מנהיגנו עימו[7].

1 - **הכי קרא שמו** לשון תימה הוא כמו (לקמן, כט) 'הכי אחי אתה' שמא לכך נקרא שמו יעקב, על שם סופו שהוא עתיד לעקבני. תנחומא, למה חרד יצחק אמר שמא עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס, התחיל עשו מצעק 'ויעקבני זה פעמים'. אמר לו אביו מה עשה לך, אמר לו את בכורתי לקח. אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין, עכשיו לבכור ברכתי גם ברוך יהיה - רש"י בראשית כז, לו

2 - רבי נחמן פתח (ירמיה ל, י) 'ואתה אל תירא עבדי יעקב' מדבר ביעקב דכתיב (בראשית כח, יב) 'ויחלום והנה סולם מוצב ארצה'. אמר רבי שמואל בר נחמן אלו שרי אומות העולם, דאמר רבי שמואל בר נחמן מלמד שהראה הקב"ה ליעקב אבינו שָׂרָהּ של בבל עולה שבעים עווקים, ושל מדי נ"ב, ושל יון ק"פ, **ושל אדום עולה ולא יודע כמה** באותה שעה נתיירא יעקב אבינו אמר אפשר שאין לזה ירידה, אמר לו הקדוש ברוך הוא 'ואתה אל תירא עבדי יעקב' אפילו הוא עולה ויושב אצלי משם אני מורידו הדא הוא דכתיב (עובדיה א, ד) 'אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך'.
אמר רבי ברכיה ורבי חלבו ורבי שמעון בן יוחאי בשם רבי מאיר, מלמד שהראה הקב"ה ליעקב שרה של בבל עולה ויורד, של מדי עולה ויורד, ושל יון עולה ויורד, **ושל אדום עולה ויורד**. אמר הקדוש ברוך הוא ליעקב אף אתה עולה, באותה שעה נתיירא יעקב אבינו ואמר שמא חס ושלום כשם שלאלו ירידה אף לי כן, אמר לו הקב"ה 'ואתה אל תירא', **אם אתה עולה אין לך ירידה עולמית**. לא האמין ולא עלה. אמר רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמעון בר יוחאי רבי מאיר היה דורש (תהלים עח, לב) 'בכל זאת חטאו (לו) [עוד] ולא האמינו בנפלאותיו', זה אבינו יעקב שלא האמין ולא עלה. אמר לו הקדוש ברוך הוא, **אלו האמנת ועלית עוד לא ירדת** ועכשיו שלא האמנת ולא עלית, עתידין בניך שיהו משתעבדין בד' מלכיות בעולם הזה במסים ובארנוניות ובזיזיות ובגלגליות. באותה שעה נתיירא יעקב אמר לפני הקב"ה, ריבונו של עולם יכול לעולם, אמר לו 'ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק', כמה דאת אמרת (ישעיה לט, ג) 'מארץ רחוקה באו אלי מבבל' - יקרא רבה כט, ב

3 - **יהי לך אשר לך** כאן הודה לו על הברכות (בראשית רבה) - רש"י בראשית לג, ט

4 - בהושענא רבה השנה אמר נשיא אמריקה מעל בימת הכנסת, שצה"ל הינו הצבא החזק בעולם. ובכך עשיו שוב מודה לנו על בכורתנו וברכתנו, ובמיוחד בלקיחת כח ידיו של עשיו ממנו

5 - הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאם יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר ה' צבאות - מלאכי ג, א מתוך ההפטרה לפרשת תולדות

6 - **האדון וגו'** זהו מלך המשיח אשר עין כל אדם מצפה ומייחל לו ומבקש ביאתו - מצודות דוד, שם

7 - **הנני שלח** משיב להם מה שאתם רוצים שיתגלה אלהי המשפט ויעניש תיכף את הרשעים ויתן שכר לצדיקים, זה אי אפשר שיהיה בזמן הזה, כי עתה הוא עדיין עולם הבחירה והנסיון וצריך שיתנהג הכל בדרך הטבע כדי שיהיה הבחירה נתונה לעשות טוב ורע ויהיה מקום לנסיון ולשכר ועונש... רק אחר שיתוקן העולם אז **הנני שולח מלאכי ופנה דרך זה לפני** שתחלה ילך נביא בשם ה' אשר יפנה דרך זה מכל אבני מכשול, רצונו לומר שיתקן את העולם בתשובה, ואז כשיהיה העולם מתוקן והדרך מוכן, אז **פתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים**, אז יבא ה' לשכון בהיכלו למטה ולהתהלך בתוככם, ואז **מלאך הברית אשר אתם חפצים הנה** כבר **בא**, כי המלאך יקדים לבא קודם בא האדון ה' צבאות, והוא המלאך שיכניס את העולם בברית התורה והאמונה ובברית בינם לבין אלוקים. וחז"ל פירשו שזה אליהו מלאך הברית שיקדים לבא להשיב רבים מעון, והוא אשר קנא על הברית בשטים ובימי אחאב - מלבי"ם, שם

סיפור לשבת

הווה גביר לאחיך" (כז, כט)

בספר לב ישראל מהרה"ח ר' ישראל גרוסמן מסופר על הרה"ח רבי נחמן יוסף וילהלם זצ"ל שסיפר, שקודם עלותו לארץ ישראל, נסע להרבה מצדיקי הדור לקבל מהם ברכת 'צאתכם לשלום'. במהלך נסיעותיו, הגיע לחצר הקודש של הרבי מקרלין, האדמו"ר רבי ישראל מסטאלין זי"ע, המכונה בפי חסידי קרלין – "הפרנקפורטר", על שם מקום מנוחתו. כשהגיע רבי נחמן לבית הרבי, מצא את דלת חדרו פתוחה לרווחה, הציץ פנימה וראה את הרבי יושב בראש השולחן, וסמוך אליו יושב אדם זקן. הזקן סיפר לרבי עובדות ומעשים מצדיקים שזכה להכירם, הוא דיבר בקול וניתן היה לשמוע את כל מהלך שיחתו. "בדידי הוה עובדא", סיפר הזקן: "מעשה אירע אצל זקנו של הרבי, האדמו"ר בעל ה'בית אהרן' זי"ע. שנה אחת הקדים החורף לבוא, ומראש השנה החלו לרדת גשמים עזים, רוחות סוערות השתוללו בחוצות, וכפור עז שרר. תוך ימים ספורים התכסתה העיר קרלין והסביבה במעטה לבן. שלג כבד הצטבר על גגות הבתים והפך עד מהרה לקרח.

חג הסוכות עמד בשער, ובאיזור לא ניכרה שום תכונה לקראת החג. גם אותם בתים שהיו להם סוכות מוכנות, ומעל הסכך היה צריך רק להזיז את ה"שלאק" – לא ניתן היה להזיזם. בליבי גמלה ההחלטה, סיפר הזקן, לעשות כל שביכולתי כדי שה'בית אהרן' יוכל לקיים את מצות הסוכה. נעמדתי על הגג בקור העז, וחרפתי את נפשי. עמלתי ויגעתי במשך שעות וימים לשבור את ערימות הקרח שהצטברו. גירדתי עוד קצת שלג ועוד קצת, עד שלאחר עמל ויגיעה עלה בידי לנקות את כל הגג. הזזתי את ה"שלאק", וכיסיתי את הסוכה בסכך כשר. בדיוק באותו היום ערב סוכות היה, השמים התבהרו והשמש יצאה להאיר. כשהסוכה היתה מוכנה ומקושטת – נכנסתי לבשר לרבי את הבשורה הטובה שהסוכה מוכנה. האדמו"ר הבית אהרן קם מכסאו, יצא לחצר, וכשראה את הסוכה מוכנה – קרנו פניו הטהורות מאושר ושמחה. הוא פנה אלי ואמר: 'יש בידך לבחור לזכות להיות "עמי במחיצתי בגן עדן", או לזכות בעשירות מופלגת לך ולזרעך, ולעולם לא יחסר לך ממון, גם כשתהיה בדרכים, תכניס את היד לכיס ותמצא כסף'. על אתר עניתי שאני בוחר בעשירות!" סיים הזקן ואמר: "מה אומר ומה אדבר, ברכתו של הצדיק התקיימה במלואה. מעולם לא היה חסר לי כסף, שפע רב הושפע לי ולבני!!" ממשיך הרב גרוסמן ומספר, אבא זצ"ל, כשהיה מספר את הסיפור, היה מסיים ואומר: "הרבה שנים לא הסכמתי ולא ירדתי לסוף דעתו של אותו זקן וחסיד. היתה לו האפשרות לבחור בדבר הגדול ביותר, לשהות במחיצת הרה"ק הבית אהרן, מי יוכל לתאר את גודל התענוג והאושר לשהות בהיכלו של הרבי?! איככה העדיף, את העשירות, תענוג חולף ועובר, על תענוג רוחני לנצח נצחים?"

לאחר שנים, סיפר את המעשה למחותנו הרה"ח רבי יוסף קנובליך זצ"ל, מחשובי חסידי בעלזא וממקורבי הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע. להפתעתו, הגיב רבי יוסף ואמר: "הצדק עמו וטוב עשה שבחר בעשירות. גם אני, אמר רבי יוסף, אם היו נותנים לי לבחור בין שתי הברירות, הייתי בוחר בעשירות". אבא הרים את גבות עיניו בהבעת פליאה... אולם ר' יוסף קרא את מחשבותיו ואמר: "אם היה בוחר להיות "עמי במחיצתי" הרי את נפשו הציל, ולעצמו היה "מסודר" במנוחה נכונה. מה שייך יותר טוב מזה? אבל איזו תועלת היתה צומחת מזה לאחרים?! בזה שבחר בעשירות, יכול היה לגרום הנאה להרבה יהודים, לעזור לאלמנות וליתומים, לסייע בהכנסת כלה, ועוד הרבה הרבה צדקות וחסד, נו... הפטיר ר' יוסף, מה יותר טוב "עמי במחיצתי" או לעזור לעשרות ומאות אנשים בצדקה וחסד!" "בתשובה זו", אמר אבא, "הבנתי את עומק מחשבתו ומהלך חייו של מחותני רבי יוסף קנובליך זצ"ל".

שביבים / שאול שיף

"ויעתר יצחק לה'"

להלן סיפור מופלא המעובד מתוך 'באר הפרשה', ויש בו כדי ללמדנו, כמה גדולה תפילה מעומק הלב הבוקעת את כל הרקיעים ומשדדת כל מערכות תבל. הסיפור מעשה נורא הוד, שהתרחש באמצע חודש חשון תשע"ח. ומעשה שהיה - כך היה: כשעה ומחצה לפני שקיעת החמה הובא נפטר להר הזיתים. כאשר הגיעו אנשי ה'חברא קדישא' כדי לקברו מצאו, שהערביים שחפרו את הקבר חפרו בטעות את החלקה המיועדת עבור אשת הנפטר, שמקומה סמוך לאשה אחרת. כמובן, ממצא זה עיכב את קבורת האיש באותו

מקום, אולם לאור השעה המאוחרת, לא יכלו אנשי הח"ק להמתין לערביים, שיחפרו את המקום הראוי ונאלצו בעצמם לחפור את המקום, שיועד לאותו אדם מלכתחילה והניחוהו פנימה. אחר ככלות הכול פנו לספר את דבר המעשה לבני הנפטר, שכפי מנהג ירושלים לא ליוו את המת כלל וכלל ולא ראו בעיניהם את הנעשה.

כשמוע הבנים, כי כן היה, ניתרו ממקומם בהתפעלות והשתוממות אדירה, וכה סיפרו: לפני כשלושה חודשים חש אבינו כי יומו קרב וכתב את צוואתו ומסרה לנו. אחר שהות מועטת ביקש מאיתנו את הצוואה ברצותו להוסיף עליה עוד ציווי אחד: שרק יהודים יראי שמים יכרו את קברו. אנו הבנים אמרנו לו, כי 'כל המוסיף גורע' כי בוודאי לא יקיימו בני 'חברא קדישא' את הבקשה הזו, שכן בקשה מעין זו לא נשמעה אף מפי אדמורי"ם ורבנים. בצר לו פנה אבינו אליכם, אנשי 'חברא קדישא', ואף אתם עניתם פה אחד, שמעולם לא נשמעה בקשה כזו , ואין בה כל עניין ואתם מצטערים אבל לא מצאתם לנכון למלא את בקשתו. בראות אבינו כי כך הם פני הדברים, נענה ואמר: 'לא את בניי אבקש ולא מאת אנשי הח"ק. אפנה אל הקב"ה, שהוא 'אדון הכל ובידו עשות כרצונו', והחל להתפלל על כך מעמקי לבו, שימלא בורא העולם את בקשתו, והרי לכם כמה סיבב הקב"ה למלא משאלות לבו - אף שאין בזה כל עניין, היות שביקש על כך בבכיות ומעומק ליבו!

(פניני עין חמד)

"לא ידעתי יום מותי"

הרב הקדוש רבי יצחק מנשכיז זי"ע נישא לנכדתו של הרב הקדוש רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע. קודם השידוך הבטיח הסבא הרבי מבארדיטשוב שיהיו הזוג אוכלים וסמוכים על שולחנו ארבע שנות מזונות. ביקשו ממנו שיסמיכם זמן ארוך יותר, טען הרבי שבשום אפן אינו יכול להבטיח מזונות לזוג יותר מארבע שנים. דבריו היו פלא ולא ירדו לסוף דבריו. לסוף ארבע שנים מהנישואין, תכף ביום האחרון, נפטר הרבי מבארדיטשוב, ונתבררו דבריו.

(סיפורי חסידים)

"...והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות"

יצחק אבינו אומר לעשו, שבשביל לקבל את הברכה הוא צריך לטרוח, צריך להביא לו אוכל. מסביר בעל הרבינו בחיי: ומה שביקש מטעמים לשמחת הנפש, ולא ביקש כינור לנגן כמנהג הנביאים, מפני שהיה עתיד לברכו בדברים גופניים - טל השמים, שמני הארץ ורוב דגן ותירוש, ועל כן רצה שתהיה סיבת השמחה, מאכל ממין הדבר שהוא רוצה לברכו בו. והנה זה דוגמת מה שאמרו חז"ל (ראש השנה טז, א) - מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא . אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות, ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת ? מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא, אמר הקב"ה, הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן. ומפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג? אמר הקדוש ברוך הוא נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה. הכול במידה כנגד מידה, כדי שתחול הברכה על אותו המין. אמר יצחק אבינו - אם הייתי רוצה לברך אותו שיהיה גדול הדור... הברכה הזאת לא מתאימה לעשו... בשביל לברך אותו שיהיה גדול הדור, אני לא צריך אוכל, אני יכול לברך אותו גם בלי זה... אבל היות והברכה שאני הולך לברך אותו היא ברכה גופנית, אז צריך לתת מטעמים. כמו כביכול אצל הקב"ה - נסכו לי מים בחג, כדי שיתברכו גשמי שנה, אז אתה תביא לי מטעמים ואברך אותך במטעמים.

(ברוך שאמר)

"והייתי בעיניו כמתעתע"

כ"ק האדמו"ר רבי יחזקאל משינאווא זצ"ל ידוע היה בגודל דבקותו באמת. פעם בא אליו רב אחד וביקש ממנו מכתב המלצה, שיהיה בעזרו באיזה ענין. ביקש הרבי לכתוב וישב נבוך, אם ימעט בתואריו של אותו הרב, הרי יעורר בכך את רוגזם של חסידיו ומעריציו, אם יפריז בהם יחטא בשקר. אמנם עם תואר "צדיק" אין בעיה שהרי הכתוב מעיד "ועמך כולם צדיקים" אבל לכתוב תואר "קדוש" מהסס ליבו. עוד הוא יושב ומתלבט ולחדר נכנס בנו רבי אברהם שלום מסטורפקוב זצ"ל הוא ראה את אביו כשגיליון ריק לפניו, הקולמוס בידו והוא תוהה ונבוך. שאלו הבן לפשר העניין והא סיפר לו על ההתלבטות. נענה הבן ואמר: יש לי עצה מגמרא! הרי הגמרא אומרת על שומנו של גיד הנשה ש"ישראל קדושים הם ונהגו בו איסור", א"כ אותו רב לבטח אינו אוכל שומנו של גיד הנשה והגמרא מעידה בו שהוא קדוש"! נהרו פניו של הרבי, והוא הכתיר בלב שלם את אותו רב בתואר "קדוש".

(באהלי צדיקים)

"ויאמר ה' לה שני גיים בבטנך:

רש"י: "אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים". איזו מעלה יש בכך, שיש צנון וחזרת כל השנה? ניתן ליחס לצנון ולחזרת משמעות שונה: צנון - הכונה לחריפות, יש ללמוד את התורה בחריפות. חזרת - לאחר שלומדים, יש לחזור על הלימוד. אולם ליצר הרע יש תירוצים רבים: בימות החמה הוא טוען שקשה ללמוד בגלל החום, ובימות הגשמים הוא אומר שאי אפשר ללמוד מפאת הקור. רש"י מציין את מעלותיהם של אנטונינוס ורבי, אשר לא פסק מעל שולחנם, לא צנון - חריפות, ולא חזרת - חזרה על לימוד התורה, וזאת אפילו בימות החמה ובימות הגשמים.

(דרשות מהר"ם שי"ק)

"מי אפוא הוא הצד ציד... גם ברוך יהיה"

כיון שיצחק התכוון לברך את עשו וכעת הוברר לו שטעות בידו ובירך את יעקב, מדוע הוא ממשיך לסיים את הפסוק באישור לברכות שניתנו בשוגג "גם ברוך יהיה". מבאר בספר 'גנזי ישראל' (טשורטקוב) על פי מה שמבואר במדרש שבמכירת הבכורה חילקו

יעקב ועשו ביניהם את העולם הזה והעולם הבא. וכך לשון המדרש (תנדא"ז יט): "ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי, כשם שהיינו אומרים בבטן. באותה שעה נטל עשו בחלקו העולם הזה ויעקב נטל בחלקו העולם הבא". לאחר מכירת הבכורה, נאמר "ויבז עשו את הבכורה". במעשה זה של ביזוי הבכורה - איבד עשו את חלקו לעולם הבא. אם אין לעשו חלק לעולם הבא, הרי שאין לו מה לתת ליעקב עבור קניית חלקו של יעקב בעולם הזה - משכך, בטל המכר והבכורה אבדה. כאשר נוכח יצחק לדעת שהמכר בטל, אישר את הברכות שקיבל יעקב בדין, באומרו "גם ברוך יהיה".

(במחשבה תחילה)

"ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי"

לרבי צבי הירש מרימינוב זי"ע, הגיעה אלמנה שביקשה ממנו רחמים. עניה וחסרת-כל נותרה. בעלה, שהיה בעל ממון, הותיר את נכסיו המרובים, אלא שבדין תורה שהיה לה עם היורשים - לא נותר לה מאומה. מצבה עגום וכואב, והדמעה הפכה ללחם חוקה. "היכן נערך דין תורה זה"? התעניין הצדיק. "בבית דין הגדול של למברג (לבוב), אצל רבי יוסף שאול נתנזון זצ"ל" (בעל ה"שואל ומשיב"). ביקש הצדיק מרימינוב את פסק הדין, התבונן הרב בפסק הדין פעם, פעמיים ושלוש והתפלא מאוד. אמר לאלמנה שתיסע בחזרה ללמברג ושתבקש מהרב ומבית דינו, שיעיינו שוב בפסק הדין. ואף הוסיף נחרצות שתאמר להם בשמו, שהם טעו בדין. אותה אלמנה מיהרה לנסוע לביה"ד. כשהגיעה ואמרה דבריה, סירבו לדון בזה. האם נשמע כדבר הזה שיחלקו על הפסק ללא כל טיעון הגיוני? ומה להם לאדמו"רים ולפסקי דין? אלא שאותה אלמנה חזקה עליה מצוות הצדיק, ולא מיהרה לוותר. בכתה וביקשה. ולא זזה משם, עד אשר החליט הרב לכנס שוב את בית דינו באותו ענין. מיד הזמינו שוב את היורשים והעדים ושוב חזרו אלו על טענותיהם והיא על טענותיה, וכשעיין בפסק - הגיע למסקנה שבאמת טעו בתחילה.

וכתבו פסק דין חדש, שהיה לטובת האלמנה. נסעה זו לדרכה, שמחה וטובת לב, לפחות יהא לה כדי מחייתה. אלא שהרב מלמברג לא יכול היה למצוא מנוח לנפשו. איך אירע שטעה?! ואיך זה שידע הרבי מרימנוב את גודל טעותו?! לא נחה דעתו ועשה מאמצים מרובים לפגוש את הצדיק. הקב"ה סייע בידו וזכה ונפגשו שניהם. הודה הרב מלמברג לרבי צבי הירש זצ"ל על שהציל אותו מטעות בדין תורה, ואח"כ שאל: איך זה ידעתם לשלוח ולומר בבטחה כי טעינו בדין? הרי לא ראיתם את בעלי הדין ולא שמעתם את העדים? א"ל הצדיק: דוד המלך אמר: "ומתוקים מדבש ונופת צופים" (תהלים יט, יא), כשלומדים אנו את התורה, מרגישים אנו בפינו מתיקות התורה. ובזה הפסק שקראתיו - לא טעמתי בו שום טעם מתיקות, לכן ידעתי כי לא תורת אמת הוא, ובוודאי נפלה טעות. מתיקות התורה שייכת למדרגה בדבקות בה', תחושה של 'ואני קרבת אלוקים לי טוב'. הצדיק מרימנוב לא רואה את המאור שבתורה בתוך פסק הדין, לא חש טעמה המתוק של תורת אמת, ולפיכך מכריז 'טעות'! עבודת ה' היא כשור לעול וכחמור למשא - מבחינת תיאור היגיעה בעבודת ה'. אבל לא מבחינת הטעם. טועמיה - חיים זכו! ב'טעם' - צריכים לחוש טעמה הטוב של התורה הקדושה, כי בדרך ה' לא הולכים עצבים, קודרים, נרדפים ומאוימים. הולכים בה באור החיים, בפנים מאירות באור העליון, בשמחה ובטוב לבב. כדברי ה"אור החיים" כי ישכר קיבל על עצמו לעבוד את ה' 'בנועם עול תורה ומצוות'. כי התכלית והשלמות היא להרגיש מתיקות בעבודת ה'. עיקר העבודה היא עבודת ה' יתברך, אבל מתי יודע האדם שהעבודה שלו היא נכונה? כשהעבודה היא אצלו שעשועים.

(פרי חכם)

"כי עקרה הוא"

סיפרתי פעמים רבות את הסיפור על אותו זוג שלא היו להם ילדים במשך עשרים שנה. הם התגוררו בחו"ל, והחליטו לעלות לארץ ישראל, שכפי שמובא ברש"י, הישיבה בה היא סגולה לבנים. דא עקא, לאחר שלוש שנים נוספות של ישיבה בארץ - לא חל שום שינוי במצבם . ידיד מחו"ל, שפגש בהם והתעניין בשלומם, ושמע מפיהם כי הם עדין מצפים, מתפללים ומקווים לישועה, אמר להם: "די לכם להצטער! אם במשך עשרים ושלוש שנים לא נפקדתם - כבר לא יהיו לכם ילדים... יש הרבה זוגות בלי ילדים שממשיכים לחיות... יש עוד מצוות בתורה שאפשר לקיים". וכאן המקום להדגיש שהאיש לא התכוון, חלילה, לרעה. הוא פשוט ראה את פניהם הנפולות ואת עיניהם הכבויות, וביקש לנחם ולעודד אותם, ולנסוך בהם כוחות מחודשים להמשך החיים. כשחזר הידיד לחו"ל וסיפר בביתו על כל השיחה, גערו בו: "מדוע היית צריך להתערב בעניינים של אחרים?" "אם הייתם רואים את פניהם המסכנות, גם אתם הייתם אומרים להם את אותם הדברים", הצטדק הבעל. "ומנין לך שלא יהיו להם ילדים?" שאלו. לא יהיו להם! נקודה. אם במשך עשרים ושלוש שנים לא נולדו להם ילדים - כבר לא יהיו להם לעולם!". "ואם כן?..." אם יהיו להם ילדים - אני סוגר את העסק שלי בחו"ל, עולה לארץ ישראל, והופך להיות אברך כולל, טוב לך? " - "טוב ליו!".

אחרי שנתיים נוספות של המתנה ותפילה, נולדו להם, בסיעתא דשמיא, תאומים: בן ובת. "ותהום כל העיר". איזו שמחה... רק אדם אחד נכנס ללחץ... הוא עלה על המטוס הראשון לארץ ישראל. מנמל התעופה נסע במונית ספיישל לרבי חיים קנייבסקי שליט"א, ובפיו שאלה: "כבוד הרב! כך וכך הוה מעשה, וכך וכך אמרתי, מה עלי לעשות?" "מה השאלה? תקיים את מוצא פיך!" "כבוד הרב! האם אפשר לעשות התרת נדרים?" "לא! הנדר שנדרת הוא בגדר 'נדרי מצוה' שאין להתירם!" "האם אפשר לעשות שליח, שילמד במקומי בכולל, ואני אתמוך בו בכל צרכיו, מכף רגל ועד ראש?" "זה דווקא רעיון טוב לעשות שליח, אבל נעשה אותו בכיוון ההפוך: אתה תלמד בכולל, ואותו תשלח לנהל את עסקיך"... ואז המשיך: "מי יודע אם לא כל מה שנולדו להם ילדים, זה בזכות שנדרת ללמוד בכולל!" רבותי! מויראדיג! היהודי הזה עוד לא התחיל ללמוד. הוא בסך הכול קיבל על עצמו להתחיל, וכבר בזכות התורה נפקדה העקרה! הוא אשר אמרנו: לימוד התורה הוא ה"חמצן"! הוא הנותן חיות לכל העולם! הוא הפוקד עקרות, והוא המרפא ממחלות! אין חשוב ממנו!

(הרה"ג ר' שלמה לוינשטיין)

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net